

Escher Károly fotókiállítása az Erzsébetvárosban

Escher Károly (1890-1966) a két világháború közötti korszak egyik legtöbbet foglalkoztatott magyar fotóriportere volt. Fennmaradt felvételeinek száma több tízezret tesz ki, nyomtatásban (folyóiratokban, heti képes magazinokban) is több ezer képe jelent meg. Az Escher család a török kiűzését követő betelepítések során érkezett Baranya megyébe, a mohácsi járásban fekvő Bólyba. A XVIII-XIX. század fordulóján Bóly lakosai döntően német származásúak voltak, erre utal a település egykori neve is: Német-Bóly. 1823-ból származó adat szerint az ottani szabók között már megtaláljuk egy bizonyos Johann Escher nevét. A kutatások szerint ő volt Escher Károly dédapja. Hat gyermeke közül Ferenc már Mohácson alapított családot, ahol molnárként élt. A fotóriporter édesapja, Escher Béla Mohácson született 1861. október 28-án. Székkészítő iparos lett, s 1889-ben a szomszédos vármegye székhelyére, Szekszárdra költözött. Károly fia már ott született meg 1890. október 22-én.

Az életpasztalatokban bővelkedő fotós megdöbentő előrelátással próbált gondoskodni életművéről. A hatvanhatodik évében járó mester mintegy nyolcvanezer felvételének negatívját – az 50-es évek Magyarországon teljesen szokatlan módon – jelképesnek mondható áron eladta az ország egyik legnagyobb közgyűjteményének, az Országos Széchényi Könyvtárnak (OSZK).

A negatívok évtizedekig Csipkerózsika-álmot aludtak. Néhány ötletszerű keresgélést, valahány doboz-áthelyezést leszámítva, rendszerező, feltáró jelleggel nem nyúltak az Escher-gyűjteményhez, szakszerűen nem foglalkoztak az örökséggel. Csak 2008-ban ismerték fel az anyag hatalmas kultúrtörténeti jelentőségét. Az OSZK Fényképtárának két munkatársa, Csillag Katalin művészettörténész és Nagy Ferenc fotográfus akkor kezdett hozzá a feltáráshoz, rendszerezéshez. Mintegy harmincnyolcezer negatívot sikerült a könyvtárban feldolgozni. A munka során nyilvánvalóvá vált, hogy a két világháború között – tehát Escher Károly alkotói korszakában – használt nyersanyag, a nagyrészt cellulóz-nitrát film sajátosságai miatt ez a nagy értékű anyag végveszélyben van. A megindult kémiai folyamatok megállíthatatlanul vezetnek a filmkockák megsemmisüléséhez. Az azonnali konzerválás, másolatkészítés és digitalizálás a Nemzeti Kulturális Alap támogatásának köszönhetően indult meg. Sajnos így is vannak olyan anyagrészek, amelyek menthetetlenek. Ez a munka versenyfutás az idővel, meg kell menteni, ami még menthető! A készülőben lévő átfogó dokumentálás azonban lehetővé teszi, hogy



A Bajor Gizi életéről szóló kötet 1958-ban jelent meg. Escher Károly képei illusztrálták a kötetet. A képen a könyv borítója

az Escher-hagyaték végre a magyar fotó- és sajtótörténet szerves részévé váljék, s az alkotó munkásságát, értékeit a nagyközönség is megismerje.

2010-ben, születésének 120. évfordulóján három fővárosi intézmény emlékezett rá nagyszabású tárlattal: a Mai Manó Ház, az Országos Széchényi Könyvtár, a József Attila Művészeti Centrum, s a későbbiekben egy kamaratárlattal csatlakozott a Politikatörténeti Intézet is. A tervek szerint szülővárosa, Szekszárd lett volna az életmű-kiállítás sorozat végállomása, az ottani kiállítóter felújítása miatt azonban akkor nem kerülhetett erre sor. A szülőváros így a 125. évfordulón, 2015 novemberében mutatott be a Művészetek Házában egy tiszteletet parancsoló tárlatot. Ez év tavaszán pedig, Escher halálának 50. évfordulójára emlékezve, Budapesten az Erzsébetvárosi K11 Művészeti Centrum mutatott be Escher képeiből egy kisebb válogatást. Okkal emlékeztek éppen itt rá, hisz Escher egyik legfontosabb munkahelye, a Pesti Napló szerkesztősége is az Erzsébetvárosban volt, és a híres fotóriporter hosszú ideig volt a VII. kerület lakója.

Megnyitó:

„Fotóriporter vagyok az Est-lapok szerkesztőségében, ami azt jelentette, hogy jogom volt négy lapnak, Az Est, a Pesti Napló, a Magyarország című napilapoknak, és a Pesti Napló képes melléklete című hetilapnak dolgozni, éjjel-nappal rendelkezésre állni, és kötelességem volt mind ezért a munkáért minden hó 31-én írni és mondni egy fizetést felvenni” – ezeket a sorokat írta egykor Escher Károly fotóriporterré válásáról szólva.

Látszólag zsörtölődve négy munkahelyről és egy fizetésről beszélt, amit úgy kell érteni, hogy ő 1928-ban az Est-lapok nevű sajtóvállalathoz szegődött, amely valóban négy újságot adott ki. A négy munkahely persze jelképesen értendő: Eschernek egy munkaadója volt, az a cég, mely az akkori Magyarország legjelentősebb újságkiadó vállalkozásaként működött. Lapjainak szerkesztősége a VII. kerületben a Rákóczi út 54. szám alatt volt, a pestiesen „éjjel-nappal közért”-nek nevezett élelmiszer-áruház közepén.

Elhangzott a K11 Művészeti Centrum kiállításának megnyitóján a VII. kerületben.



A budaörsi németek
passió-előadásának
próbái, 1932.



Latabár Kálmán „A gerolsteini nagyhercegnő” című
operettben 1950-1951 k.



Balettjelenet: Szalay Karola az Opera színpadán, 1930

Forrás: Országos
Széchényi Könyvtár,
Fényképtár

leben. Ha bemegyünk a szép homlokzatú, jelenleg üzletházként működő négyemeletes épületbe, még ma is megcsodálhatjuk a lépcsőház mives kovácsoltvas korlátját. Ebben az épületben készültek azok a lapok, amelyekhez Escher Károly annak idején fotóriporterként belépett. „*A lakásom, nehogy valamiről lemaradjak, abban a házban volt, ahol a szerkesztőség*” – írta egykor a fotóriporter. És tényleg: amikor 1932 szeptemberében a nevezetes biatorbágyi viadukt-robbantás történt, a fotóriportert hajnalok hajnalán itt, Rákóczi úti otthonában verték fel álmából, hogy aztán a szerkesztőségi autó robojjon vele a nevezetes tetthely felé.

Escher Károly édesapja, aki vállalkozó szellemű ember volt, a kilencvenes évek közepén költözött családjával Budapestre. A főváros a dinamikus fejlődés éveit élte ekkor. Képzeljük csak magunk elé! 1896-ban nyitották meg a Vígyszínházat, akkor adták át a forgalomnak a kis földalattit, akkor volt az első magyarországi filmvetítés a VII. kerületi Royal Szállóban, amely ma Corinthia néven ismert. Abban az évben volt hazánkban az első hivatalos futballmérkőzés (a Budapesti Torna Club két csapata játszott egymás ellen), akkor adták át a forgalomnak a Ferenc József hidat, amelyet ma Szabadság hídnak nevezünk, s az évben nyílt meg az ezredéves kiállítás is a Városligetben.

Ebben a robbanásszerűen fejlődő városban gyeskedett Escher Károly, s bár az elemiben és a polgári iskolában jól tanult, a szülők anyagi helyzete folytán lakatosinas lett a Ganz Gyárban. Szerencséjére az inasiskolát vezető rajztanár-főmérnök felfedezte a kisfiú jó rajzkészségét, s megszabadítva az őt beteggé tevő nehéz testi munkától, bevitte műszaki rajzolóinak a gyár tervezőirodájába. Ott egy fiatal mérnök (*Belházy Imre*) vette pártfogásba, s amatőr-fotográfus lévén, a serdülő fiút megtanította a fényképezés század eleji fortélyaira.

1916-ban a 26 éves Escher Károly gazdag fototechnikai ismeretek birtokában nagy merészen operatőr lett a nálunk akkor kibontakozó némafilmgyártásban. Számos híradó és játékfilm forgatásánál állt a felvevőgépnél. Ő volt például *A dada* című film operatőre, amely *Bródy Sándor* könyve nyomán készült. Megismerkedett a színészvilággal. Nem kétséges, hogy ez a tapasztalat jelentett remek alapokat későbbi sikeres színházi- és színész-fényképeihez. Fel kell idézni, hogy már filmoperatőrként is a VII. kerületben lakott. Húga, *Escher Mária* ugyanis *Steinhardt Gézához* ment feleségül, aki igen sikeres színész és színigazgató volt, és jövedelméből ötemeletes, reprezentatív házat építtetett az Alsó erdősor utca 8. szám alatt. Örömmel mondhatjuk, hogy ez a ház a közelmúltban történt felújítás nyomán újra régi szépségében látható. Homlokzatán jelenleg is ott van a *Steinhardt-udvar* felirat, noha sajnos már kevesen tudják, hogy ki volt egykori építtetője, tulaj-

donosa. Ebbe a házba költözött annak idején Escher Károly is, ifjú, első feleségével.

Az igazi nagy ugrás Escher pályafutásában a húszas évek második felében következett be. A némafilm–hangosfilm-váltás nem kevés viszontagsággal járt a filmiparban, s ezért ő biztosabb egzisztenciára vágyott. Az Est-lapoknál akkor már klasszis jelentőségű *Balogh Rudolf* fotóriporter javaslatára harmincnégy évesen sajtófotográfus lett belőle. A Pesti Napló heti képes melléklete akkor már felfelé ívelő szakaszban volt: korábban itt dolgozott *Munkácsi Márton* is, aki – mint az ismeretes – Berlinbe távozva indult meg a világhírűvé válás útján. Az Est-lapoknál vált fotóriporterré *Aigner László* is, aki később Párizsban, majd Amerikában vált hírneves fotóművésszé. *Pécsi József* ugyan nem riporter, hanem jól képzett, hivatásos műtermi fotós volt, ám az ő képei is gyakran megjelentek a Pesti Napló képes mellékletében. Escher Károly mindenekelőtt fotóriporterből rövidesen karakteres alkotóvá fejlődött. Életképei gyakran humorral voltak töltöttek – gondoljunk csak a kiállítás meghívóján és szórólapján szereplő képre, amely a *Mindig a férfi kezdi?* címmel híresült el! Sikeres színházi és színészfotográfus is volt, ennek bizonyosságát számos felvétele őrzi. *Bajor Giziről* egy önálló albumot is készített. Escher vérbeli fotóriporter volt, Magyarországon a legnagyobbak egyike. Csakis a szakmája érdekelte. Távol maradt a huszadik századi politikai élet minden hullámvéréstől, soha semmilyen pártnak nem volt tagja. Humorérzékére jellemző, hogy az ötvenes években egyszer pár forintra megbüntette a rendőr, mert pirosban lépett az úttestre; a befizetésről szóló bizonylat máig megvan a hagyatékában...

Talán a politikai élettől való távolmaradása miatt is történt, hogy bár megkapta az *Érdemes Művész* címet, élete első nagyszabású kiállítása csak 1965-ben jött létre a Magyar Nemzeti Galériában. Egy a munkáiról szóló kis könyv összeállítása még a hatvanas évek első felében megkezdődött, megjelenését azonban már nem érthette meg. Hosszú betegeskedés után, ötven évvel ezelőtt, 1966-ban hunyt el. Sírja a Farkasréti temetőben található.

Az utókor halála is igen lassan kezdett érvényesülni. Escher-kiállítások például Budapesten születése 120., Szekszárdon a 125. évfordulója alkalmából voltak. E szempontból újabb állomást jelent ez a kiállítás is – köszönhetően a VII. kerület illetékeseinek.

Van már Escher Károlyról elnevezett díj is: épp a közelmúltban, az *Év fotói 2015* kiállításon adták ki először a legjobb hírképért. Készül a munkásságáról szóló nagymonográfia is. Ha egyszer lesz pénz ennek befejezésére és kiadására, akkor két kötetben több száz oldalnyi szöveg s több száz kép által válhat megismerhetővé Budapest fotóriporterének életútja.

dr. Albertini Béla fotótörténész